

HOFISI YA HOLOBYE EKA HOFISI YA PRESIDENTE

RIPHABLIKI RA AFRIKA-DZONGA

**Private Bag X860, Pretoria, 0001, Tel: 012 473 0164, Cape Town
8000, Tel: 021 464 2100**

**Xitatimende hi Presidente Cyril Ramaphosa mayelana ni ku
Humelela ka Matshalatshala ya Rixaka yo Lawula Ntungu wa
COVID-19**

**Union Buildings, Tshwane
27 Khotavuxika 2021**

Maafrica-Dzonga, varikwerhu,

Khale ka Presidente wa hina Nelson Mandela u tsale leswi:

*"I have walked that long road to freedom. I have tried not to falter; I have made
missteps along the way.*

*"But I have discovered the secret that after climbing a great hill, one only finds that
there are many more hills to climb".*

Tanihi tiko, hi langutane ni magandlati mambirhi lama nga tisa ku onha lokukulu ka
ku tluleriwa hi khoronavhayirasi.

Hi ma hlurile hi ku hlamula hi xihatla ni ku teka xiboho, ni ku tirhisana ku lawula
kuhangalaka ka xitsongwatsongwana ni ku sirhelela mindyangu ya hina, miganga ya
hina na hina vinyi.

Sweswi hi Ingutane ni ntlhontlho wun'wana lowukulu, ntshava yin'wana leyi hi faneleke ku yi khandziya.

Masiku ya khumembirhi lama nga hundza, ndzi vulavule na n'wina ni ku mi tsundzuxa leswaku gandlati rintshwa ra vunharhu ra ku tluleriwa hi vuvabyi leri nga ni nghozi ri sungurile eka swifundzhankulu swa hina swo hlaya, naswona a riri ekuhangalakeni.

Nhlayoxikarhi ya ku tluleriwa lokuntshwa ka siku na siku a yi hundza ku vuyelela hikambirhi, ku amukeriwa eswibedlhele a ku ri ekutlakukeni, ni mafu lama vangiwa hi COVID-19 a ya ri ekutlakukeni ku fika kwalomu ka 50%.

Sweswi ndzi nga ekuvulavuleni na n'wina madyambulawa, xiyimo se xi nyanyile.

Kun'we ni matiko man'wana yo hlaya laha Afrika, Afrika-Dzonga ri vona ku vuya hi matimba ka ntlulelo.

Tisenthara ta Afrika to Lawula no Sivela Mavabyi ti vika leswaku gandlati ra vunharhu ra vuvabyi se ri sungurile eka tikonkulu.

Ku fikela namuntlha, Matiko lama nga Swirho swa Nhlango wa Afrika ma vike timhangu to tlula 5.2 wa mamiliyoni ni mafu yo tlula 138000 lama nga vangiwa hi COVID-19.

Xitsongwatsongwana xa COVID-19 lexi nga fika etikweni ra hina hi Nyenyankulu lembe leri nga hundza xi ye emahlweni no cincacina, xi tumbuluxa mixaka leyintshwa.

Van'watisayense va hina va hi byela leswaku xitsongwatsongwana xa COVID-19 xi ni mixaka yo tala.

Lembe leri hundzeke, hi ve ni muxaka wa **Beta**.

Ku engetela kwalaho, sweswi hi ni muxaka wa **Delta**.

Muxaka lowu wu sungule ku kumeka eIndiya hi ku hela ka Nyenyankulu lembe reri, naswona sweswi se wu kumeka eka matiko ya 85.

Muxaka wa **Delta** wu hangalaka ku fana ni ndzilo wa nhova eIndiya hi ndlela yo hlamarisa.

Muxaka wa **Delta** sweswi se wu kumiwile eka swifundzhankulu swa hina swa ntlhanu, kunga, Eastern Cape, Free State, Gauteng, KwaZulu-Natal na Western Cape.

Vumbhoni lebyi hi nga ni byona byi komba leswaku muxaka wa **Delta** wu le ku siveni muxaka wa **Beta** hi xihatla, lowu a wuri henhla laha tikweni ra hina ku fikela sweswi.

Ha khumbeka hi ku hangalaka hi xihatla ka muxaka lowu.

Xosungula, hikuva wu hundziseleka ngopfu ku tlula switsongwatsongwana leswi a swi hangalaka eka nkarhi lowu nga hundza, leswi vulaka leswaku swa olova ku wu kuma hi ku hlangana ka munhu ni munhu.

Wu ehleketeleriwa ku va ni ntlulelo hikambirhi ku hundza muxaka wa **Beta**.

Xavumbirhi, leswi wu tlulelaka ngopfu, wu nga tlulela vanhu vo tala.

Tanihi mixaka ya nkarhi lowu nga hundza, u nga tluleta van'wana u nga swi tivi leswaku u na wona.

Xavunharhu, sweswi ku tumbuluka vumbhoni bya xisayense bya leswaku vanhu lava a va tluleriwile hi muxaka wa **Beta** eka nkarhi lowu nga hundza va hava nsirhelelo lowu hetisekeke eka muxaka wa **Delta**, kutani va nga ha tlhela va tluleriwa nakambe.

Xavumune, tanihi leswi wu tlulelaka ngopfu, magoza lama hinga na wona sweswi yo lawula ku hangalaka ka xitsongwatsongwana ma nga va ma nga ha enelanga ku hunguta ntlulelo.

Ku tlhela ku va ni swotala leswi hi nga swi tiviki hi muxaka lowu.

Xikombiso, a swi le rivaleni leswaku wu vanga swilemukiso swo tika.

Data ya le kusunguleni yo huma ematikweni man'wana yi ringanyeta leswaku muxaka lowu a wu tikanga ngopfu.

Swiviko swo huma ematikweni man'wana, ku katsa ni le ka tikonkulu ra hina, swi tlhela swi ringanyeta leswaku ku tluleriwa ni vuvabyi lebyi nga ni swikombeto eka vana swi nga ha va kona hi xitalo eka muxaka wa delta, hambileswi mpimo wo tluleriwa hi ku angarhela wu vaka ehansi swinene eka mpimo wo tluleriwa ka vanhu lavakulu.

Ku hangalaka hi xihatla ka muxaka lowu swi ni nghoz iswinene.

Hambiloko wu nga tiki ngopfu, mpimo lowu vanhu va tluleriwaka hawona wu nga endla leswaku vanhu vo tala va vabya no lava vutshunguri hi nkarhi won'we.

Hi fanele ku tihlayisa swinene.

Ku fikela namuntlha, nhlayoxikarhi eka masiku ya 7 ya timhangu ta siku na siku etikweni hinkwaro yi hundzile eka nhlayonkulu ya nkarhi wa ku fika eka nhlohlorhi ya gandlati rosungula hi Mawuwani lembe leri nga hundza, naswona yi ta hundza eka nhlohlorhi ya gandlati ra vumbirhi leri hi nga va na rona hi Sunguti lembe leri.

Sweswi Gauteng yi ni ku tlula 60% wa timhangu letintshwa etikweni hinkwaro.

Handle ka Northern Cape na Free State, ku tluleriwa swi le ku tlakukeni hi xihatla eka swifundzhankulu leswin'wana hinkwaswo.

Hi fanele ku tshama hi pfule mahlo eNorthern Cape na le Free State, laha ku nga vaka ni ku ya ehenhla ka vumbirhi ka timhangu loko muxaka lowuntshwa wo hangalaka nakona.

Hinkwerhu ka hina hi fanele hi vilerisiwa hi leswi hi swi vonaka swi endleka hi swi langutile hi mahlo ya hina.

Un'wana ni un'wana wa hina u ni munghana, xirho xa ndyangu kumbe mutirhikulorhi loyi a nga tluleriwa hi vuvabyi.

I vanhu vantsongo laha tikweni ra hina lava nga kumekangiki va lahla xirho xa ndyangu, munghana kumbe munhu loyi van'wi rhandzaka loyi a nga lahlekeriwa hi vutomi hikwalaho ka vuvabyi lebyi.

Hi langutane ni gandlati leri onhaka leri ri tikombaka onge ri ta tika ku tlula magandlati lama nga rhanga ma va kona.

Nhlohlorhi ya gandlati leri yi languteka onge yi ta va ehenhla ku tlula magandlati lamambirhi ya nkarhi lowu nga hundza.

Gandlati ro Sungula ri ve kona ku ringana mavhiki ya 15. Gandlati ra Vumbirhi ri ve kona ku ringana mavhiki ya kaye.

A hi swi tivi leswaku leri ri ta va kona nkarhi wo leha ku fika kwihi, kambe swi tikomba onge ri nga va kona nkarhi wo leha.

Ndza swi tiva leswaku leswi i nchumu wo hetelela lowu votala va n'wina mi lavaka ku wu twa.

Hinkwerhu hi tiyiserile maxangu lamakulu ku ringana lembe na hafu ya leswi nga hundza.

Hi nga va hi ehlekete leswaku loko vutomi byi vuyela eka ntolovelo hi swintsongotsongo, hi nga va ni endlelo ro ka hi nga vileli loko swi ta eka swinawana swa rihanyu ra vanhu.

Kumbe se hi karhele ku ambala xipfalaxikandza eka swifambo swa mani na mani no teka xiboho xo ka hi nga xi ambali siku rin'wana. Loko hi vona ku nga ri ni munhu loyi a alaka kumbe ku va ni xivilelo, hi tshika ku xi ambala.

Hi ya laha vanhu va hlengeletanaka va hungusa hi ambarile xipfalaxikandza, kambe hi xi hluvula loko se hi ngenile.

Loko hi hlangana ni vanghana va hina ni vanhu lava hi va rhandzaka hi vukarhana, hi ntswontswana no qhavulana, hi ehleketa leswaku hina na vona hi hlayisekile.

Hi ya emahlweni hi amukela swirhambo swa laha vanhu va hlengeletanaka va hungusa ni mitlangu, no va hi rhurhela mitlangu ya hina.

Ntiyiso wo nonoha hi leswaku ku ka hi ngavi na mhaka swi tisa ku tikeriwa lokukulu.

Hi fanele ku yisa emahlweni ku hanya hi vuxiyaxiya no ya emahlweni hi va ni vukheta mikarhi hinkwayo.

Hi fanele ku landzelela swinawana swa rihanyu ra vanhu leswi nga vekeriwa vuhlayiseki bya hina ni bya vanhu van'wana.

Ku hlayisa vuswikoti bya tindhawu ta rihanyu leswaku ti kota ku tirhana ni ku tluleriwa loku yaka ehenhla i mhaka ya xirhangana.

Eka swifundzhankulu swo hlaya, tindhawu ta hina ta rihanyu ti tirhisiwa ku tlurisa ndlela leyi ti faneleke ku tirha hayona, ni tindhawu to ka ti ngari ta mfumo na tona ti le hansi ka ntshikelelo.

Hambileswi swibedlhele swa hina swi nga endla matshalatshala yo hundzisa matirhelo ya ntlovelo ku amukela vavabyi, mibedwa ya le ka ICU ya kayivela.

Leswi hi swi vonaka hileswaku magoza lama nga kona yo lawula xitsongwatsongwana a ma ringananga ku kota ku tirhana ni rivilo na mpimo wa ku tluleriwa lokuntshwa.

Loko hi languta leswaku hi wahi magoza lama hi faneleke ku ma teka, hi tekelele mitolovelolo ya kahle ya matiko ya tinxaka ni data ya swa sayense ku suka eka milavisiso ya misava hinkwayo.

Mhaka ya hina ya xirhangana i ku tsema nketani yo hundzisa vuvabyi hi ku hunguta ku hlangana ka munhu na munhu hi ndlela yoleyo hi pfuna ku yisa ehansi ntungu wa tinhlayohlayo ta xitsongwatsongwana.

Ku ya hi xitsundzuxo xa swa sayense lexi hi nga xi kuma ku suka eka Komiti yo Tsundzuxa Vaholobye ni hi ku ya emahlweni hi tihlanganisa ni swifundzhankulu swa hina ni madorobankulu na varhangeri va ndhavuko, ni ku ya hi swibumabumelo swa Huvo ya Valawuri va Khoronavhayirasi ya Rixaka, Khabinete yi teke xiboho xa leswaku tiko ri fanele ku ya eka Levhele yo Hanya hi Vuxiyaxiya ya 4.

Khabinete yi teke xiboho xa leswaku ku hlamula ka hina ku fanerile no fambelana ni xiyimo xa nkarhi wa sweswi, swipimelo swo engetela leswi hi swi tivisaka madyambu lawa swi ta tirha ku fika masiku ya 14 lama landzelaka.

Hi ta pima ntikelo wa ku nghenelela loku endzhaku ka masiku ya 14 ku vona loko ku nghenelela ku fanele ku yisiwa emahlweni kumbe ku cinciwa.

Hikwalaho, magoza lama landzelaka ma ta tirha etikweni hinkwaro ku sukela mundzuku, Musumbunuku, 28 Khotavuxika 2021 ku fikela Sonto, 11 Mawuwani 2021:

- Ku hlengeletana hinkwako – ku nga va endzeni ka miako kumbe ehandle ka miako – swa yirisiwa. Leswi swi katsa ku hlengelatana hi swa vukhonger, tipolitiki, mfuwo ni ku hlengeletana ka vanhu va hungasa.
- Mikosi na ku hisiwa ka mitsumbu swa pfumeleriwa, kambe vanhu lava nga kona a va fanelanga ku hundza 50 naswona ku siya mpfhuka exikarhi ka vanhu ni swinawana swa rihanyu swi fanele ku landzeleriwa.
- Mirindzelo, ku hlengeletana endzhaku ka nkosi na tinhlengeletano ta *'after-tears'* a ti pfumeleriwi.
- Tindhawu ta mani na mani, tanihi tibichi, tiphaka ti ta pfuriwa. Hambiswiritano, ku hlengeletana a swi nga pfumeleriwi.

- Ku pimiwa ka nkarhi wo fambafamba swi ta va kona ku sukela hi 9pm ku fikela 4am, ni tindhawu hinkwato ta mitirho yo ka yi nga ri ya nkoka ti ta fanele ku pfala hi 8pm.
- Ku xavisa byalwa byi nweriwa eka ndhawu yo xavisa kumbe byi nweriwa ehandle ka ndhawu yo xavisa swa yirisiwa. Komiti ya hina yo Tsundzuxa Vaholobye yi tsundzuxe leswaku swipimelo leswi a swi vekiwe nkarhi lowu nga hundza a swi nga tirhi hiku hetiseka ni leswaku ku aleriwa swi ta hunguta ntshikelelo eka vukorhokeri bya swibedlhele lowu vangiwa hi vutshunguri bya xihatla lebyi fambelanaka na xihoko.
- Hikwalaho ka ndhwalo wa ku tluleriwa eGauteng, ku nghena ni ku huma eka xifundzhankulu hi xikongomelo xo ka xi nga ri xa nkoka swi ta yirisiwa. Leswi a swi katsi ntirho, bindzu kumbe ku fambela swa vubindzuri, ku hundzela etindhawini tin'wana hi le rivaleni ra swihahampfhuka kumbe ku fambisa tinhundzu.

Loko sweswi u nga ri eka ndhawu leyi u tshamaka eka yona, u ta pfumeleriwa ku tlhelela ekaya hi ku nghena kumbe ku huma eGauteng.

- Ku endzela makaya ya vadyuhari, tindhawu ta nhlayiso, na tindhawu tin'wana leti 'ku hlengeletana ka vanhu vo tala' swi ta va ni swipimelo.
- Tindhawu to xavisa no dyela eka tona swakudya ti ta pfumeleriwa ntsena ku xavisa swakudya swi nga dyeriwi eka tona ni ku va swi dilivhariwa. Leswi swi va tano hi leswi swi nga kotekeki ku va tikhasimende ti ambala swipfalaxikandza loko ti ri ekudiyeni no nwa eka tindhawu leti.

Ku pfala ka swikolo ni swivandla swin'wana swa dyondzo hi nkarhi wa tiholideyi ta vuxika swi ta hatlisisiwa.

Swikolo swi ta sungula ku pfala hi Ravunharhu, 30 Khotavuxika 2021, naswona swikolo hinkwaswo swi ta languteriwa ku va swi pfarile hi ku hela ka vhiki, hi Ravuntlhanu, 02 Mawuwani 2021.

Ku ya etitlilasini eka swivandla swa dyondzo ya le henhla swi ta hela hi Ravunharhu, 30 Khotavuxika 2021, ku ri ni ku fikelela loku pimiweke ka swivandla leswi swa dyondzo.

Hambiswiritano tindhawu to tshama ti ta va ti pfurile.

Holobye wa Dyondzo ya le Hansi na wa Dyondzo ya le Henhla, Sayense na Vutumbuluxi va ta nyika vuxokoxoko byo tatisa mayelana ni ku lulamisela loku.

Magoza lama hi ma vekaka sweswi ma endleriwe ku pfumelela ku ya emahlweni ka migingiriko ya ikhonomi hilaha swi kotekaka hakona, loko ku ri karhi ku lawuriwa ku hangalaka ka xitsongwatsongwana.

Mabindzu yo tala ma ta ya emahlweni ma tirha hi ku hetiseka naswona a ma nga khumbeki.

Leswi hi nga kongomisa eka swona i ku hunguta ku hlangana ka vanhu loko hi ri karhi hi hlayisa ku ya emahlweni ka ikhonomi.

Ndzi lava ku tshikelela leswaku swa ha boha ku va munhu un'wana na un'wana a ambala xipfalaxikandza lexi i pfalaka nhompfu na nomo wa yena loko a ri eka tindhawu ta mani na mani.

I nandzu loko u nga endli tano.

Vinyi na Vafambisi va miako ya mani na mani, tisenthara, mavhengele, tindhawu to xavisa swakudya no dyela eka tona, mathekisi na mabazi hinkwavo va ni vutihlamuleri byo tiyisisa leswaku vanhu lava nga eka tindhawu ta vona kumbe eka swifambo swa vona va ambala swipfalaxikandza swa vona.

Vathori hinkwavo va fanele ku pfumelela vatirhi va vona ku tirhela ekaya loko swi koteka, naswona va fanele ku hundzisela emahlweni ku famba hinkwako loku nga riki ka nkoka ni ku hlengelatana emitirhweni.

Mfumo wu ta tlhela wu veka magoza yo hunguta ku ya emitirhweni hi xiviri ka vathoriwa va vona loko wu ri karhi wu hunguta ku kavanyetiwa ka migingiriko ya mfumo ni vukorhokeri.

Loko hi ri karhi hi tirhisa swipimelo leswi, hi ya emahlweni no tirhela ku tiyisa vuswikoti bya sisiteme ya hina ya rihanyu.

EGauteng, ku lahlekeriwa ka vuswikoti bya nkoka hikwalaho ka ku ya emahlweni ni ku pfariwa ka Xibedlhele xa Charlotte Maxeke swi engetelela ku tikeriwa eka swibedlhele leswin'wana.

Hi endla hinkwaswo leswi kotekaka ku nyika mibedwa yo engetela no hatlisisa ku pfuriwa nakambe ka Xibedlhele xa Charlotte Maxeke.

Eka nkarhi wa sweswi, xifundzhankulu xa Gauteng xi endle leswaku ku va ni mibedwa ya 830 yo engetela hi ku hundzisela emahlweni vuhandzuri byo ka byi nga ri bya xihatla na mibedwa yin'wana ya 400 leyi sweswi yi nga ekusunguleni ku tirha leyi nga endliwa hi thekinoloji yin'wana yo aka.

A hi ri ekutihlanganiseni ni vatumbuluxi va okisijini ya vutshunguri ku engetela vutumbuluxi bya vona ku kota ku fikelela ku tlakuka loku languteriweke ka timhangu ta xitsongwatsongwana.

Hi tshama hi ri karhi hi veka tihlo eka vukona bya switoko swa tiPPE na xitoko xa murhi leswaku hi ta nghenelela laha hi vonaka kuri ni ku ya ehansi ka tilevhele ta xitoko.

Ndzawulo ya Rihanyu eGauteng yi le ku gangiseni ka vatirhi vo engetela ku seketela eka ntirho lowu engetelekeke.

Nkwama wa Solidarity wu nyike R16 wa mamiliyoni ku seketela ku gangisiwa ni ku thoriwa ka vaongori vo engetela eswibedlhele swa le Gauteng ku pfunana ni xipanu xa vatshunguri xa le vusocheni lexi nga yisiwa.

Ku tiyisisa leswaku ku ni ndhawu yo ringanela ya mibedwa eswibedlhele hi boheka ku tlhela hi rhangisa emahlweni ku nyikiwa ka vukorhokeri ku tiyisisa leswaku ku ni vuswikoti byo tshungula vanhu lava nga ni timhangu leti nga tika ta COVID-19.

Hi ya emhlweni ni nongonoko wa ntlhavelo wa rixaka lowu ndlandlamukaka hi xihatla.

Nongonoko wu kume ku hlohloleka ka nkoka hi magoza ma nkoka ma ku humelela lama fikeleriwaka loko hi ri karhi hi ya emahlweni.

Ku fikela exikarhi ka vusiku matolo, ku lava ku fika kwalomu ka 2.7 wa mamiliyoni ta Mafrika-Dzonga va kume thonsi ra ntlhavelo.

Eka vhiki leri nga hundza, mpimo wa ku tlhavela ka siku na siku wu hundze 100000.

Eka masiku manharhu lama nga hundza, hi kume mathonsi ma 1.2 wa mamiloyoni mo engetela ntlhavelo wa Johnson & Johnson ni mathonsi ma 1.4 wa mamiliyoni ma ntlhavelo wa Pfizer hi ku tirhisa xitirhisiwa xa COVAX.

Hi miphakelo leyi yo engetela, hi ta kota ku engetela mpimo wo tlhavela hi xihatla vhiki leri ni le ka mavhiki lama nga ta landzela.

Hi ku fambisana ni kungu ra hina ro hangalasa ra rixaka, ku tlula 950000 wa vatirhi va nhlayiso wa rihanyu se va tlhaveriwile etikweni hinkwaro naswona ku tsarisa ni ku tlhavela ntlawa lowu swi ya emahlweni.

Xiyenge xa vumbirhi xa ku hangalasa ka hina na xona xi fambe kahle ni nsusumeto wo titsarisa ni ku tlhavela ka ntlawa lowu nga na malembe ya le henhla ka 60 swi ya emahlweni swi va ni mivuyelo ya kahle.

Hambiloko hi nga se fika eka mpimo hinkwawo lowu vekiweke wa ntlhanu wa mamiliyoni ya vaakatiko eka ntlawa lowu, xifundzhankulu xin'wana na xin'wana xi sungule nsusumeto wo hlohlotela vanhu ku pfuneta vadyuhari va hina ku titsarisa no kuma ntlhavelo wa vona.

Ku fikela namuntlha vanhu va 3.8 wa mamiliyoni va titsarisile eka Sisisteme ya Data yo Tlhavela ya Xiekitroniki (EVDS).

Nongonoko wo tlhavela wa rixaka wu ta ya emahlweni hi ku landzelela tindlela a tinharhu leti hlamuseriweke.

Ndlela yo sungula i ya rixaka hi ku angarhela ku ya hi mitlawa ya vukhale.

Ntlawa lowu landzelaka wa malembe ya 50 ku fika 59 hi vukhale wu nga sungula ku titsarisa hi Ravumune, 01 Mawuwani 2021 naswona ku tlhaveriwa ka ntlawa lowu swi ta sungula hi Ravumune, 15 Mawuwani 2021.

Ndlela ya vumbirhi se yi sungurile hi vanhu lava tirhaka eka xiyenge xa dyondzo ya le hansi, ni 184 000 wa mitlhavelo leyi nga rhekhodiwa ku fikela namuntlha.

Ndlela ya vunharhu yi kongomisa eka maphorisa ni vatirhi van'wana va swa vusirheleri.

Hi ta sungula ku tlhavela ntlawa lowu hi Musumbunuku, 5 Mawuwani 2021.

Ndlela ya vumune yi ta va hi minongonoko ya le mitirhweni eka swiyenge leswi nga swa nkoka eka ikhonomi tanihi migodi, vumaki na bindzu ra mathekisi.

Ndzi rhandza ku rhamba vanhu hinkwavo lava fikelelaka ku titsarisela ntlhavelo hambi eka inthanete, hi SMS, hi riqingo kumbe ku ya ka munhu hi xiviri.

Hi ta ya emahlweni hi tirha ni vatirhisani va hina ni vaaki ku fikelela vanhu vo tala hilaha swi kotekaka hakona hi xihatla lexi hi nga xi kotaka.

Maafrika-Dzonga ya rikwerhu,

Ka ha ri ni mahungu yo tala lama nga riki ntiyiso lama hangalasiwaka mayelana ni ntlhavelo wa COVID-19.

Switori swa mavunwa swi le ku hangalasiweni eka mitlawwa ya *WhatsApp*, eka vuhangalasi bya mahungu bya le ka inthanete, na hi ku vulavula hi nomo mayelana ni ntlhavelo wa COVID-19, leswi vulaka leswaku ntlhavelo a wu hlayisekanga, leswaku wu nga ku vabyisa, kumbe leswaku a wu tirhi.

Ndzi swi vurile eka nkarhi lowu nga hundza, naswona ndzi lava ku swi vula nakambe: teka nkarhi wo ehleketa no ehleketa hi matimba loko u nga se tshikelela batheni yo avelana kumbe ku rhumela.

U komberiwa ku ehleketa hi ku onha loko u nga ku vangaka.

U hangalasa nchavo, ku chuhwa na mpfilumpfilu hi nkarhi lowu wu nga lavekeki.

Vumbhoni bya swa sayense lebyi hi nga na byona byi komba leswaku mitlhavelo ya tirha. Yi hlayisekile. Yi tirha hi ku hetiseka, naswona yi hlayisa vutomi.

Loko u ri ni swivutiso swihi ni swihi swo karhi mayelana ni ntlhavelo, loko u nga ri ni ntiyiso hi ndlela yo karhi, u komberiwa ku languta mahungu lama nyikiwaka hi Ndzawulo ya Rihanyu na madokodela.

U nga tlhela u va ni swivutiso swa loko mitlhavelo leyi tirhisiwaka eka nkarhi wa sweswi yi tirha hiku hetiseka ku sivela ku vabya ko tika kumbe ku amukeriwa exibedlhele hikwalaho ka muxaka lowuntshwa wa xitsongwatsongwana.

Ku na vumbhoni bya leswaku mitlhavelo leyi hi yi tirhisaka laha Afrika-Dzonga yi tirha hiku hetiseka eka muxaka wa delta.

Komiti yo Tsundzuxa Vaholobye mayelana ni Ntlhavelo yi ta ya emahlweni no tekela enhlokweni data hinkwayo leyi nga kona naswona yi ta tekela switsundzuxo swa yona loko ku va ni vumbhoni lebyintshwa.

Hi fanele ku tlhela hi tsundzuka leswaku vanhu van'wana lava nga tlhaveriwa va nga ha tluleriwa hi xitsongwatsongwana, swi nga ri ni mhaka leswaku i xa muxaka wihi, hikuva ku hava ntlhavelo lowutirhaka ku fika eka 100%.

Laha vanhu lava nga tlhaveriwa va tluleriwaka hi xitsongwatsongwana, swikombeto swi tala ku va swi nga tiki.

Nchumu wa nkoka hi leswaku wun'wana na wun'wana wa mitlhavelo leyi hi yi hangalasaka yi ta ku sirhelela eka vuvabyi byo tika, ku amukeriwa exibedlhele naswona, xa nkoka, eka rifu.

Ndzi tlhela ndzi lava ku tsundzuxa vanhu va Afrika-Dzonga leswaku hi fanele ku ya emahlweni no landzelela swiletelo swa rihanyu ra vaaki hambiloko hi tlhaveriwile.

Hi nkarhi lowu wa ntungu, ku hlamula ka hina ka rixaka swi rhangeriwe hi vathwaseri va swa rihanyu lava tiyimiseleke, vatirhi va swa rihanyu ni vativi va sayense.

Hi va kolota mikhenso hinkwavo hikwalaho ka matirhele ya vona ya xiphurofexinali ni ku tiyimisela ka vona.

Hikokwalaho swi heta matimba loko varhangeri va swa tipolitiki va hlasela vanhu volavo hikwalaho ka leswi va endlaka ntirho lowu va nga nyikiwa wona.

Hi fanele ku tsundzuka leswaku Matimba yo Lawula Swikumiwa swa Rihanyu ya Afrika-Dzonga (SAHPRA) i mulawuri loyi a tiyimeleke loyi a kongomisaka ntsena eka vumbhoni bya swa sayense ku tiyisisa vuhlayiseki, nkoka ni ku tirha hi ku hetiseka eka ntsakelo wa rihanyu ra vanhu.

SAHPRA yi fanele ku pfumeleriwa ku tirha ntirho wa yona handle ko chavisiwa kumbe nhlohotelo wa swa tipolitiki leswaku loko mitlhavelo yi pasisiwa vanhu va va ni ku tshemba leswaku yi hlayisekile, i ya nkoka wa kahle naswona yi ta tirha.

Maafrika-Dzonga ya rikwerhu,

Ku sukela loko tiko ra hina ri vike mhangu ya rona yo sungula ya xitsongwatsongwana lexi xi dlayaka, hi twisisile leswaku hinkwerhu hi swin'we eka mhaka leyi.

Hambileswi a hi ri ni ku tshemba leswaku ntungu lowu wu ta hundza hi xihatla, ha swi tiva leswaku ntiyiso wu hambanile swinene ni ntshembo lowu.

Ku nga va ku ri ni ku kanakana mayelana ni fambelo ra ntungu, kambe ku ni nchumu wun'we lowu hi nga kanakaniki hawona.

Hi nga swi kota naswona hi fanele ku ya emahlweni no tisirhelela hi ndlela yo antswa leyi hi yi tivaka.

Magoza ya ndzawulo ya rihanyu lama ringetiweke no kamberiwa lama nga ekutirheni ya ha ri wona nkarhi wa hina wo antswa wo lwisana ni ntungu lowu.

A ma nonohi, ku karhata kumbe ku durha.

Hambiloko ma hi kanganyisa, hi ntiyiso ma antswa ku tlula ku vabya ko tika ni ku lava ku amukeriwa exibedlhele.

Hi fanele ku ambala xipfalaxikandza nkarhi hikhawo loko hi ri exikarhi ka vanhu.

Hi fanele ku hlamba kumbe ku sanethayiza mavoko ya hina mikarhi hinkwayo.

Hi fanele ku siya mpfhuka lowu nga hlayiseka exikarhi ka hina ni vanhu van'wana.

Handle ka loko swi boha, tshama ekaya.

Loko u vabya naswona u ri ni swilemukiso swo ka swi nga tikanga swa COVID-19, u fanele ku tshama ku hambana ni vanhu van'wana, ku katsa ni vanhu lava u tshamaka na vona ekaya.

Loko u hlangane na munhu loyi a nga tluleriwa hi COVID-19 u fanele ku va eka khwarantini ku ringana masiku ya khume.

Loko u kamberiwa u kumeka u ri na yona, tivisa vanhu lava u nga hlangana na vona leswaku va tisirhelela no sirhelela van'wana.

Hinkwerhu hi ni vutihlamuleri, ku nga ri bya rihanyu ra hina ntsena, kambe ni bya rihanyu ra vanhu lava nga ekusuhi na hina.

Hambileswi ntungu lowu wu tikombaka wu heta matimba, hi nga endla swin'wana hi mayelana na wona.

Hi leswi hi swi hlawulaka, hi nga pfuna ku wu lawula.

Hi fambe mpfhuka lowoleha. Hi miyete bubutsa leri ku lava ku ringana lembe ni hafu.

Hi hlule swirhalanganyi swo tala ni swilo leswi a swi ta hi hlulekisa.

Ha ha yimile, hikuva hi vanhu vo tiya lava nga hlula swo tika mikarhi yotala eka matimu ya hina.

Sweswi gandlati ra vunharhu ri le ku hlengeleteni ka matimba ni ku tiya.

Nakambe, hi tikuma hi ri emahandzeni eka nyimpi ya hina yo lwisana ni vuvabyi lebyi.

A hi hlengeleni matimba ya hina hinkwawo lawa hi nga ni wona, a hi hlengeleni masalela ya vurhena bya hina, hi khomelela swi tiya ku fikela loko gandlati leri na rona ri hi hundza.

Hi ta pfuxeleleka.

Hi khandziye tintshava to tala eka nkarhi lowu nga hundza, na leyi hi ta yi khandziya.

Hi ta endla tano hi ku tirhisana, tanihi leswi hi swi endleke hi mikarhi hikwayo.

Ndzi vula leswi hikuva ndza mi tshemba, vanhu va Afrika-Dzonga.

Ndza swi tiva leswaku mi ta ya emahlweni no endla leswi lulameke ni leswi faneleke ku endliwa.

Naswona ndza swi tiva leswaku hambiloko swilo swi tika njhani, hi nga ka hi nga pfuki hi hela ntamu ni kan'we .

Hosi a yi katekise Afrika-Dzonga no sirhelela vanhu va yena.

Ndza nkhenisa.